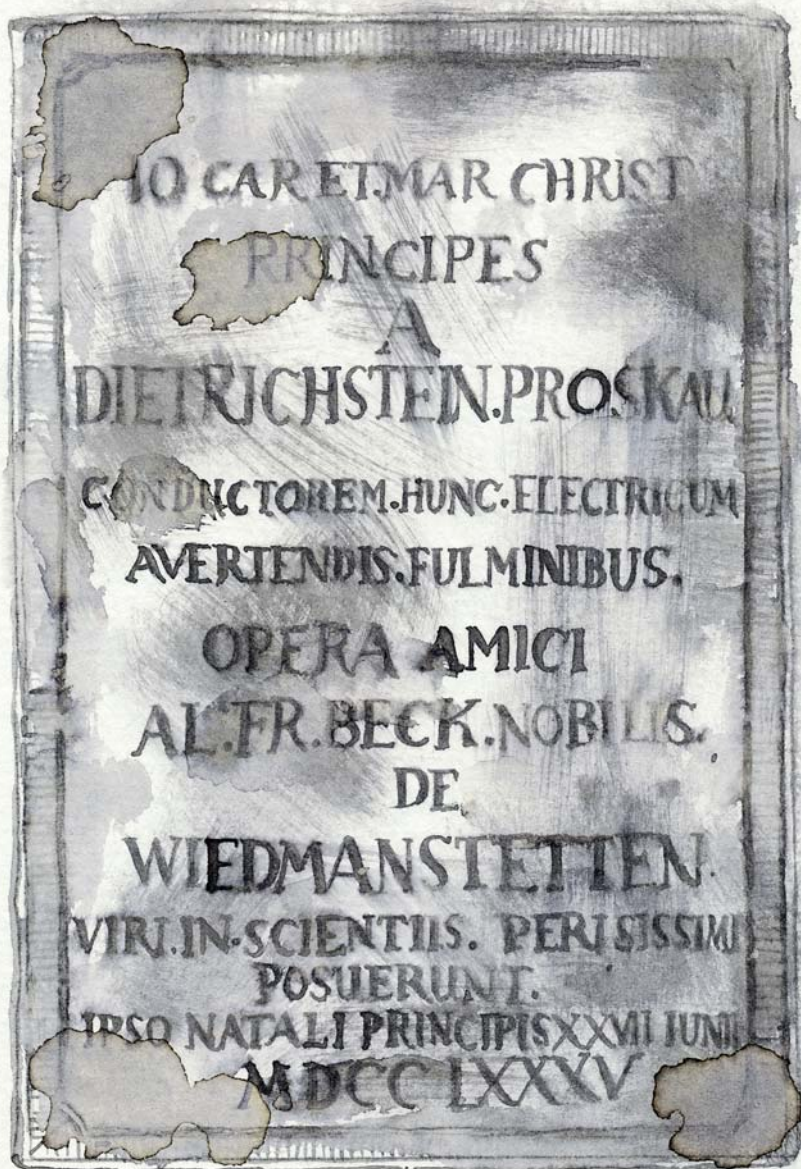

Filip Brichta

Historický hromosvod na zámku v Mikulově

Tabulka z roku 1785 informující o instalaci hromosvodu na mikulovském zámku (kresba Tereza Pirščová Brichtová)

Ve sbírkách Regionálního muzea v Mikulově je pod inventárním číslem 2490 evidována mosazná, v ohni zlacená tabulka o velikosti 17 × 11 cm. Vyleštěná plocha s nápisem provedeným kapitálkami oznamuje, že Johann Carl a Maria Christine, knížata Dietrichstein-Proskau, dali vodič elektřiny stahující blesky, dílo přítele Aloise Františka Becka z Wiedmanstetenu, muže znalého věd, (instalovat) 27. června 1785. (IO. CAR. ET MAR. CHRIST. / PRINCIPES/ A. DIETRICHSTEIN.PROSKAU / CONDUCTOREM. HUNC. ELECTRICUM / AVEP. TENDIS . FULMINIUS. / OPERA AMICI / AL. FR. BECK. NOBILIS. / DE / WIEDMANNSTETTEN. / VIRI IN SCIENTIIS. PERITISSIM. / POSUERUNT / IPSO. NATALI PRINCIPIS XXVII. IUNII / M.D.CC.LXXXV)

V evidenci sbírek mikulovského muzea se dochoval záznam dr. Jüttnera o tom, že tabulka byla v říjnu 1948 sejmuta ze zámeckého hromosvodu – bez zmínky, na kterém místě byla nalezena. Snad v požářišti, které zůstalo po požáru prstence zámeckých budov kolem jižního nádvoří v dubnu 1945, nebo snad na jedné z věží, které ohni unikly? V úvahu připadá západní třičtvrtěkruhová věž zvaná Udírenská. Dodnes si na původních krovech z konce 17. století zachovala starou krytinu. Na západním oblouku zdíva se dochovala řada skob, které mohly přidržovat svod k uzemnění, na střeše linie skob pokračuje k hrotu zhotovenému z umně kovářsky vinutých propletenců. Lze se však domnívat, že podobné zařízení bylo umístěno i na ostatních střeších.

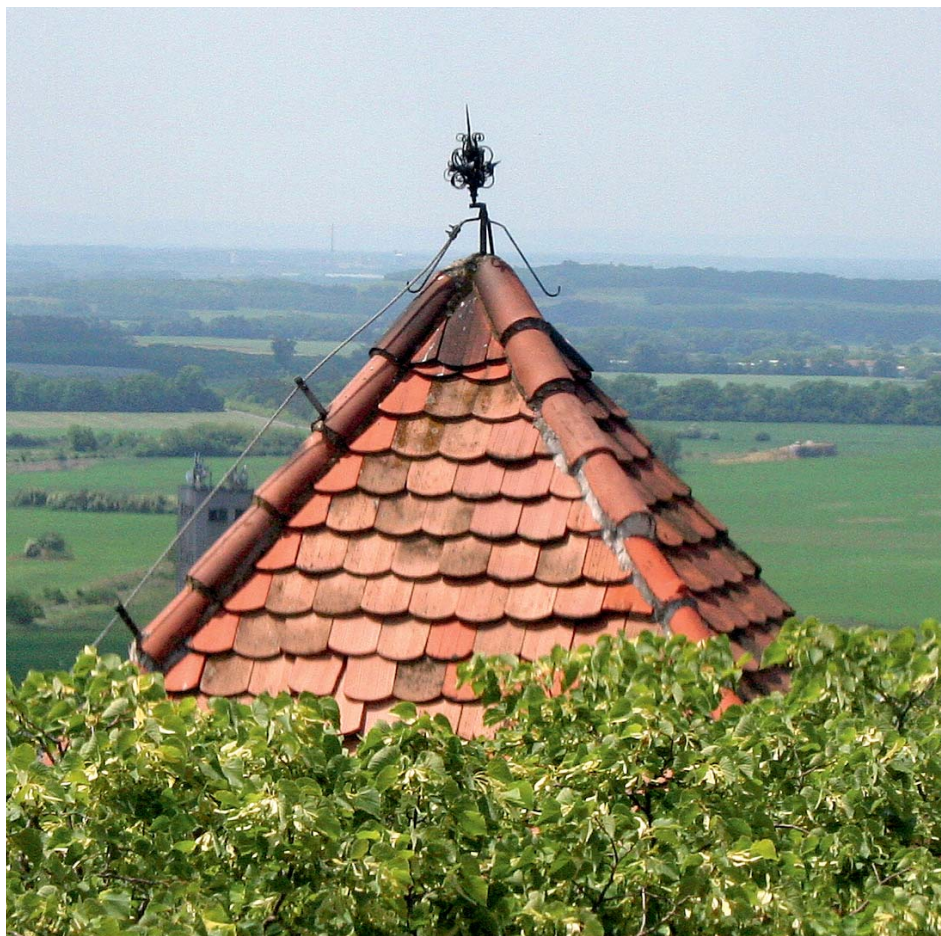
Jeví se nám, že tabulka dosvědčuje mikulovskému zámku jedno z nejstarších užití hromosvodu v monarchii. Prokop Diviš, poté co postavil v roce 1754 svůj první hromosvod ve vlastní zahradě, nezávisle na řešení Benjaminu Franklina, se snažil o zveřejnění svého vynálezu i u dvora Marie Terezie, avšak jeho nabídky na využití bleskosvodu vyšly naprázdno. V soudobém tisku se o bleskosvodu psalo jako o vynálezu, který s jistotou přivede blesk až do vašeho pokoje. Musíme si uvědomit, že jde o období těsně před hlavními objevy na poli elektromagnetismu. Luigi Galvani publikoval své pokusy s bioelektřinou v roce 1791 a Alessandro Volta objevil svůj galvanický článek, první použitelný zdroj stálého elektrického proudu, v roce 1800, čímž otevřel dveře pozdějším objevům André-Marie Ampère, George Ohma, Hanse Christiana Oersteda či Michaela Faradaye.

Elektřině byly tehdy připisovány především léčivé účinky. Tento názor našel oporu v Galvaniho pokusech se „zvířecí elektřinou“ a veřejně konaných demonstracích působení elektřiny na mrtvolý popravených zločinců, které prováděl Galvaniho synovec Giovanni Aldini v Londýně v roce 1803. Ještě například v románu *Frankenstein* Marie Shelley z roku 1818 doktor Frankenstein oživuje své monstrum elektrickou jiskrou.

Při zběžném hledání informací o pokusech s hromosvodů a jejich prvních instalacích jsme zjistili, že pod dohledem benediktina Dominika Becka (možná příbuzného konstruktéra mikulovského hromosvodu) byly instalovány hromosvodů na zámcích Mirabell v Salzburgu v roce 1778 a 1786 v Edmundsburgu. Najdete-li si na vídeňských webových stránkách heslo *Narrenturm* – starý vídeňský blázinec postavený v roce 1784 – nabízí se zde informace o dochovaném uzemnění hromosvodu, inzerované jako nejstarší zbytky hromosvodu ve světě. Uvádí se zde ovšem, že není zcela jasné, zda byl užíván jako *Blitzfänger* – k jímání blesků a léčení nemocných touto elektřinou, či jako bleskosvod – *Blitzableiter*.

Tabulka s informací o průkopnickém počínu manželů Marie Kristýny a Jana Karla, knížat Dietrichsteinů, nijak nepřekvapuje. Jan Karel, svobodný zednář, po léta podporující vědce (a pod vlivem Ignáce Borna, se kterým se setkával v zednářské lóži, především přírodovědce), možná instalací dosud nedoceneného vynálezu hodlal vyzkoušet jeho funkčnost. A žena knížete, Marie Kristýna, byla ve společnosti známa svým zájmem o vědu. Nedávno byla v Mikulově identifikována její sbírka minerálů, kterou pravděpodobně katalogizovala právě za pomoci Ignáce Borna, muže, jenž katalogizoval sbírku arcivévodkyně Marie Anny, dcery Marie Terezie.¹ V historických sbírkách muzea v Mikulově jsou

¹ BOHATÝ, Martin – BRICHTOVÁ, Dobromila: Historická mineralogická a paleontologická sbírka Marie Kristýny kněžny Dietrichsteinové v Regionálním muzeu v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2013, s. 69–108.

Kovový hrot na špičce Udírenské věže – snad první hromosvod na Moravě (foto Filip Brichta)

uchovávané křivule z vybavení její laboratoře – *alchymie*. Kněžnin neutuchající zájem o vše nové dokládá i historie se vzlétnutím horkovzdušného balonu, zorganizované jen pár týdnů po balonových letech v Praze na jaře 1784. Dne 12. září 1784 pozvala do Židlochovic, kde v té době žila, moravského guvernéra hraběte Cavrianiho a brněnskou učenou společnost k pokusu, provedeném Tadeášem Haenkem, mladým přírodovědcem a pozdějším cestovatelem po Jižní Americe. Zde do souvislostí zapadá i tabulka uváděné jméno přítele – iniciátora instalace – Aloise von Beckh-Wiedmanstättena (1754–1849). Tento přírodovědec, po němž jsou pojmenovány obrazy krystalických struktur železo-nikelnatých meteoritů, byl tím, kdo ve Vídni na jaře 1784 s Johannem Georgem Stewerem s horkovzdušným balonem experimentoval.

Kněžnin zájem o elektřinu – vědecký hit 18. století – dokládají v knihovně mikulovského zámku dochovaná zařízení pro pokusy s elektřinou: tři dřevěné neúplné kostry přístrojů k výrobě třecí elektřiny a k nim náležející leydenské lahve, předchůdce deskového kondenzátoru, sloužící k uchování elektrického náboje. V 18. století patřily pokusy s elektřinou, efektní hříčky, k oblíbeným a módním náplním společenských salonních setkávání a současně byly i pokusy o léčení. Nápis na rakvi kněžny Marie Kristýny, uložené v dietrichsteinské hrobce v Mikulově, mluví o jejich zdravotních potížích spojených

s artrózou, což dosvědčuje i antropologický výzkum.² Kněžna zvědavost se zde jistě slučovala s pokusy o léčení artrózy, dochovala se izolační stolička se skleněnými nožkami. Vidíme tedy, že kněžna držela krok s dobou a netrpěla předsudky, které často bránily užití nových poznatků v praxi. Například samotný Divišův „meteorologický stroj“, jak nazýval svůj bleskosvod, byl v roce 1760 stržen a rozbit rozezlenými vesničany, kteří se domnívali, že rozhání mraky, a je tedy příčinou sucha.

Praktická stránka umístění hromosvodu na zámek nebyla v době, kdy požár po úderu bleskem byl skutečným rizikem, zcela jistě zanedbatelná. Brázdil a kol. zmiňují následující škody způsobené bleskem: V Mikulově blesk během bouře 22. května 1688 zapálil dům a 52 dalších obydlí lehlo popelem. Liedermann (1873) zmiňuje úder blesku v Mikulově v roce 1696, zřejmě do kostela Sv. Šebestiána na Svatém kopečku. Podle zprávy z 15. srpna 1718 byl zámek v Dolních Kounicích bleskem zasažen šestkrát. Ve Crčovicích 22. června 1760 během odpolední bouřky vyhořely po zásahu bleskem dva domy a na poli u Smolína blesk zabil muže. Dne 4. června 1767 blesk udeřil do kostela na Svatém kopečku v Mikulově a zapálil jej. V okolí Dolních Kounic 6. října 1771 během silné bouře udeřil blesk šestkrát. Poslední zapálil řeznictví, silný déšť však požár naštěstí uhasil. Ve Cvrčovicích večer 20. června 1774 zapálil blesk dům, ale průtrž požár uhasila. Během bouře 4. června 1775 v Nové Vsi blesk zapálil dům a 1. června 1777 v Pasohlávkách shořelo po zásahu bleskem dvanáct domů i se stájem. Naštěstí vítr nebyl příliš silný, a tak se požár nerozšířil dál.³

Tabulka k hromosvodu nese datum 1785, rok po požáru Mikulova, při kterém shořela východní část města s poutním okrskem při loretánském kostele, jehož tehdy stále ještě neuklizené spáleniště připomínalo ničivou sílu ohně. Navíc v souvislosti s tímto požárem zemřel tchán Marie Kristýny, kníže Karel Maxmilián, k němuž měla blízko společným zájmem o rodinnou manufakturu na fajáns ve slezském Proskově i zájmem o botaniku. Pohnutky to byly jistě dostatečné k instalaci jednoho z prvních hromosvodů na Moravě a možná nejstaršího dochovaného, byť neúplného, v českých zemích.

² DROZDOVÁ, Eva: Dietrichsteinové v Mikulově. Výsledky antropologického výzkumu vybraných příslušníků rodu, Brno 2006.

³ BRÁZDIL, Rudolf – VALÁŠEK, Hubert – SVITÁK, Zbyněk: Meteorological and hydrological extremes in the Dietrichstein domains of Dolní Kounice and Mikulov between 1650 and 1849 according to official economic records of natural disasters, *Geografický časopis*, roč. 55 (2003), s. 325–355.

